

ONDREJ ŠTEFÁNIK

The background of the cover is a dark, atmospheric landscape painting. It features a misty, greenish-grey sea or sky with a small, white boat visible in the distance. The overall mood is somber and mysterious.

Siroty

TATRAN

ONDREJ ŠTEFÁNIK

Siroty

TATRAN

Ondrej Štefánik
SIROTY

Vyšlo vo Vydavateľstve TATRAN, Bratislava 2023 ako 5439. publikácia
a 152. zväzok edície Slovenská tvorba.

Vydanie I.

Knižnú väzbu navrhla Csilla Polak.

Zodpovedná redaktorka Ina Martinová

Jazykové redaktorky Eva Melichárková, Zlata Sršňová

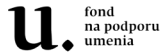
Technický redaktor Peter Zentko

Sadzba AldoDesign, Bratislava

Vytlačil FINIDR, s.r.o., Český Těšín.

www.slovtatran.sk

:: knihy pre **hodnotnejší** život

Vydanie diela bolo podporené z Fondu na podporu umenia.

All rights reserved.

Copyright © Ondrej Štefánik 2023
Slovak edition © Vydavateľstvo TATRAN 2023

ISBN 978-80-222-1346-2

Natália, ktorá učila na našom gymnáziu anglický jazyk, sa roz-
išla po dvoch rokoch s priateľom. Hneď ráno sa mi s tým zverila,
akoby mi chcela veľmi jasne naznačiť, že sa vedľa nej uvoľnilo
miesto. PRE MŇA. Úplne ma vyviedla z miery a zároveň ma vy-
slobodila z letargie, ktorej som sa od včerajška nedokázal zbaviť.

Vyjadrovala sa stroho ako pri vyplňaní poistnej udalosti.
V krátkom, takmer neľudskom monológu vymenovala dôvody
rozchodu. Dôvody pre mňa ničím mimoriadne, nič, čím by som
nedokázal zničiť vzťah aj ja. Skúmavo si ma prezrela. Sedela opro-
ti mne. Dlane spojené ako pri modlitbe si priložila k nosu, takže
som videl iba časť jej tváre. Ukazovákmi si klopkala po čele – tak
to robím ja, keď ma občas ide pri skúšaní poraziť z toho, ako sa
študent nedokáže vykoktať. V tej chvíli som si nahováral, že Na-
tália chce zistiť z môjho výrazu, či som informáciu o jej rozchode
porozumel správne ako pozvánku do jej intímneho života. Kto ju
poznal bližšie, len ťažko si ju vedel predstaviť v intímnom zväz-
ku. Napriek tomu alebo vďaka tomu som ju považoval za najprí-
ťažlivejšiu ženu z celej našej školy. Keď k nám Natália prišla učiť,
netrvalo dlho a spozoroval som na nej až prehnanú zdržanli-
vosť. Jej rozhovory s kolegami sa obmedzovali len na prežívanie
každodennosti. Okolo učiteľov aj žiakov prechádzala ako okolo
nábytku. Keby neexistovalo počasie, mala by problém viesť kon-
verzáciu. Nepokúšala sa ani o humor, len málokedy sa na niečo

sťažovala, a ak aj áno, tak len zo solidarity voči našim frustráciám. Jej vystupovanie bolo prevenciou konfliktov, ponorkových chorôb, slová boli tehly, ktorými okolo seba stavala múr, a vety len nevyhnutné krmivo medziludských vzťahov. Občas som sa nevedel rozhodnúť, či jej strohosť je prejavom ochabnutých citov, alebo naopak, či je Natália trucovité dieťa, ktoré sa zaťalo, lebo jej blízki nepochopili jej bytosť. Toto do seba uzavreté, precitlivené dieťa nie je schopné nahlas vyjadriť rozhorčenie. Pretože očakáva stopercentnú empatiu dospelých (iná ako stopercentná ani neexistuje) a nemieni im preto dopodrobna líčiť svoje traumy. Natália možno vo svojom odstupe od ľudí, v neprestajnom napätí a vzdore čakala, kedy z nej jej pocity niekto vydoluje alebo ich pochopí bez vysvetľovania. O tom sú vzťahy medzi ľuďmi – odhaľte ma, pochopte, obdivujte, otvorte ako ustricu, prehovorte ku mne mojím jazykom. No k čomu vedie porozumenie? K nude. K opotrebovaniu. K rozlúsknutému hlavolamu. Nie nadarmo učila Natália cudzí jazyk. Očividne jej náš jazyk nevyhovoval. Nemohol rozumieť jej osobnosti, tak ako jej nerozumel človek, s ktorým sa pred dvoma dňami rozišla. A rovnako ju nepochopí ani ten ďalší. Ani ďalší a ďalší. Nedá si tú námahu prečítať jej potreby, jej tichú naliehavosť. Namiesto toho bude do nej chtiac-nechtiac vlievať nejaký ľudský obsah, vytvorí z nej svoju predstavu a ona to bude považovať za násilie.

Ku mne sa správala inak ako k ostatným kolegom. Nevšimol som si, že by sa niekedy niekoho dotýkala – o nikoho nezavadila ani len omylom. Ak niekto vtrhol do jej osobnej zóny, odtiahla sa tak nápadne, až tým mohla ľudí uraziť. Ale mne občas venovala nepatrný dotyk, láskavý pohľad alebo úsmev. Vzhľadom na jej odmeranosť sa aj takáto šetrná vrúcnosť javila ako vrchol zmyselnosti. Posledný mesiac bola jej náklonnosť až príliš pohostinná, niekoľkokrát sa mi dotkla chrbta, pohladkala ma ako psa, dokonca mi priniesla aj krabicu čaju, keď videla, že sa mi minul. Nakoniec všetky tieto drobné detaily vyústili v tomto ráne,

v tejto ucelenej chvíli, ktorú som vyhodnotil ako jednoznačnú ponuku. TERAZ BUDEŠ SO MNOU TY!

Pozval som Natáliu na večeru a ona neodmietla. Navrhla reštauráciu, v ktorej sa rozišla. Mienila si *konečne* vybrať jedlo, ktoré jej nevnučil jej bývalý, mienila tam večerať nie s ním, ale so mnou. Toľko otvorenosti som u nej dovtedy nezažil. Napadlo mi, že zrejme aj ja jej budem musieť odporučiť jedlo, veď sama toho nie je schopná.

Po chvíli ticha naplneného nie úplne jasnými očakávaniami som ju pozval na večeru k sebe domov. Bez váhania prijala zmenu miesta.

Čakal som aspoň milý úsmev, ale jej tvár bola ako nezúčastnená kožená prilba, akú nosieva na lebke v bežný deň počas prestávok. Tvár je duša tela, povedal Wittgenstein, ale u Natálie to neplatí. Tvár a duša nespolupracujú. Chvíľu sa úplne nepochopiteľne obzerala po stenách, potom náhle vstala a povedala, že ide na záchod. *Musím ísť na záchod.*

To ráno bolo krásne, ako len môže byť predzvesť pôžitku. Bol som úplne ohromený jeho neočakávanosťou a tým, aké to bolo všetko priame, ako uvoľnený rozhovor milencov alebo dvoch robotov, nič medzi tým.

•••

Klemens bol knieža, významný diplomat. Dobre vyzeral, kučeravý blondiak s modrými očami, vraj fajn človek. Parádne tancoval, mal rád ženy a ony ho tiež zbožňovali, lebo sa pôvabne hýbal na parkete. Organizovali tam jeden ples za druhým. Viedenský kongres bol vlastne taký prvý protivojnový Woodstock. Po Napoleonovi sa ľuďom žiadalo už len tancovať...

Zopár žiakov sa zasmialo. Milan nebol dostatočne pripravený, a preto vtipkoval. Tak ako vždy, keď odpovedal z dejepisu. Doménou humoru je schopnosť prekvapiť. Humor má veľa spoločného so šokom, tiež dá mozgu facku, keď sa nepozera. No ja neučím stand up, ale dejepis. Milan prichádzal na moje hodiny s istou zmesou vedomostí o tom, čo sme práve preberali, ovládal základné fakty, ale nerozvíjal ich do súvislostí, aké od žiakov vyžadujú Učebné osnovy dejepisu pre štvorročné gymnáziá schválené Ministerstvom školstva Slovenskej republiky... *jedným z cieľov dejepisu je umožniť žiakom na základe rôznych historických prameňov alebo učebných textov napísať alebo ústne podať vysvetlenie historických udalostí, určiť ich príčiny a následky...*

Milanovi som dovolil odpovedať mimo schválených učebných osnov. Rozprával, len aby som nemusel hovoriť pred triedou ja. Chcelo sa mi nečinne sedieť a myslieť na Natáliu. Milan svoje medzery v poznaní maskoval vtipkovaním. Občas trefným.

Vďaka čomu si myslel, že prezentuje rozhľad a múdrosť. Ale mne vtip nestačí, ani ak je vydarený či súvisí s učivom. Presne to som však teraz potreboval, preto som ho vyvolal v tejto chvíli, keď som mal hlavu plnú Natálie, pod tlakom rozrastajúcej sa paranoje, že si zo mňa vystrelila, že je to tiež vtip, nechutná stávka medzi učiteľmi. Pokračujme teda ďalej v tomto humornom dni. Priznávam, niekedy sa Milanovi podarilo rozosmiať ma. Najmä ak som v jeho žartovnej poznámke našiel kúsok originality a prepracoval som si ju do solídneho bonmotu. Táto myšlienková operácia mi chvíľu trvala, preto som sa vždy zasmial neskôr ako moji žiaci. Oneskorenie v zachechtaní mohlo pôsobiť na mojich študentov divne.

... vlastne vďaka Klemensovi vtedy prijali princíp medzinárodnej rovnováhy síl. Už nikto v Európe nemôže získať nadvládu, samozrejme, okrem vyvolených národov, ktoré majú schopnosť manažovať mier určite lepšie ako nejaké etnické kuriozity, menšiny, roľníci bez vlastných štátov komunikujúci pri práci na poliach medzi sebou v prečudesných nárečiach...

Vďaka Klemensovi? spýtal som sa. *Etnické kuriozity s prečudesnými nárečiami?*

Klemensovi Metternichovi. A ešte aj vďaka iným. Ten ďalší významný diplomat bol... hm... vlastne...

Liezlo to z neho pomaly. Odrazu sa začal zajakávať.

... asi tam už podpísali niečo ako óesen...

OSN???

Historické osobnosti nazýval zakaždým krstnými menami. Bach bol preňho Johann, Rousseau bol Jean a Luther len Martin. Jeho odpovede pripomínali rapový battle. Milan, kurva, dejepis nie je hiphop! Lahostajne som sa naňho pozeral. Videl som, že ho znervózňuje, ako nezúčastnene sa tvárim.

Viedenský kongres si pomýlil so vznikom Organizácie spojených národov. Aspoň vedel, že kongres nie je dychový hudobný

nástroj. Humor sa mu minul. Nemal sa o čo oprieť, dochádzal mu dych. On bol JA a ja som bol Natália. Myslím, že som ho svojou odmeranosťou dostal do rovnakých rozpakov. Útržkovitými odpoveďami mi pripomínal mňa samého vo chvíľach, keď som sa snažil rozpamätať na rodičov ako na učivo zo svojich osobných dejín. Tiež som tápal v tme, ale na rozdiel od neho bez vtipných poznámok, bez publika a bez hip-hopu.

... no najmä vďaka Klemensovi nebola v Európe...

Klemensovi Metternichovi, zvýšil som hlas.

... no najmä vďaka Klemensovi Metternichovi nebola v Európe najbližších tridsať rokov nijaká brutálna vojna... Klemens mal rád tanec a poriadok. Vojna je bordel, málo plesov, veľa mŕtvych, žiadne flirtovanie, veľa znásilňovania...

Najväčšie slovo na kongrese malo mať Rusko, lebo oni najviac zdecimovali Napoleona... Napoleon aj tak ušiel z Elby...

Kde sa konal Viedenský kongres? prerušil som jeho koktanie. To Milana zaskočilo.

Vo Viedni?

Pre tohto žiaka ostane Viedenský kongres diskotékou diplomatov, ktorí nemajú ani potuchy, koľko revolúcií prinesie devätnáste storočie. Pre Milana je to len obrázok plesu. Preňho je to príliš vzdialená minulosť, podobne ako moje rané detstvo, ktoré však siaha ešte ďalej ako Viedenský kongres, a to k úplnému počiatku človeka – mňa.

V histórii sa skaza a pokus o jej nápravu po čase zlievajú v jedno, inšpirujú sa navzájom až tak, akoby tieto dva pojmy nemali v dejinách opačný význam. Aj keď sa udalosti po čase musia navzájom vylúčiť, vymazať jedna druhú, synergicky sa podporujú. Navyše každý hrdý vek má v sebe neviditeľné miesta mimo svojich súradníc, z ktorých odrazu vystrelia nové dejiny ako nespozorované ničivé kométy, s ktorými sa už nedá vyjednávať. Kolotoč udalostí sa točí ďalej. Lenže smrť rodičov je jednorazová dejinná operácia, vymazanie hard disku, odstrá-

nenie udalostí. Dejiny sa hýbu a najmä dejiny si zapamätávajú. Ľudstvo na rozdiel od zvierat si chce pamätať a ja mám vďaka tomu prácu.

Milan na mňa v rozpakoch zízal.

Viedenský kongres nebol vo Viedni? opýtal sa.

Choď si sadnúť!

Podľa učebných osnov by si mal Milan prostredníctvom dejepisu *rozvíjať predstavivosť a empatiu s ľuďmi, ktorí žili v iných historických obdobiach, prejavovať porozumenie a toleranciu k iným názorom a postojom, uvedomiť si, že zaujatosť a predsudky ho môžu ovplyvňovať, má získať vedomie občianskej a sociálnej zodpovednosti, učiť sa rozlišovať dobro a zlo, spravodlivosť a nespravodlivosť...*

Milan by mal *nadobudnúť vedomosti o minulosti, ktorá mu poskytne základný rámec pre porozumenie súčasnosti, pokúsiť sa odhadnúť príčiny konania ľudí a identifikovať rozdiely medzi minulosťou a prítomnosťou...* mal by si *uvedomiť, že historická udalosť má obvykle viac než jednu príčinu a následok*, ale Milan nepochopil ani to, že si má ísť sadnúť. Len tak, bez následkov. V učebných osnovách sa nepíše nič o tom, že učiteľ dejepisu môže poslať žiaka sadnúť si len tak. Milan tam stál a s očakávaním na mňa zízal.

Môžeš sa posadiť, zopakoval som. Prial som si, aby už zazvonilo na prestávku.

Predstava, že mám večer variť pre Natáliu, mi pripadala absurdná. Nevedel som sa rozpomenúť, čo jej v našej jedálni chutí najviac ani či je vôbec mäsožravá. Stála predo mnou výzva nasýtiť Natáliin žalúdok niečím chutným.

Prepáčte, toto je dôležité, povedal som žiakom a vytiahol som mobil.

Google: Teláci perkelt. Približný počet výsledkov: 493. Taniere s perkeltom vyzerajú na Googli ako jin a jang. Telacie v červenej omáčke je tma – Natália – a obteká ju svetlo – ja, čiže svetlé

SIROTY

domáce maslové halušky, predstavujúce moju tvorivú silu. Jin a jang sú od seba závislé, jeden nemôže existovať bez druhého. Čas prípravy šesťdesiat minút.

Možno je hlúpe ponúknuť niekoho vareným mláďatkom.

•••

Kolegovia si z celého učiteľského zboru vybrali na dôverné rozhovory práve mňa, učiteľa dejepisu, mysliac si, že ak sa orientujem v histórii ľudstva, rozumiem aj človeku. Ak nie je poruke psychológ či milenka, tak jedine historik vedomý si genézy civilizačných diagnóz dokáže pri svojom rozhlade podávať aj terapeutické výkony. Zároveň som spôsobilý, tak ako cirkev, odpúšťať hriechy, ako je napríklad prehnaná nevraživosť voči žiakovi, pretože ako učiteľ dejepisu rozhladený aj v dejinách viny môžem rozdávať rozhrešenia. To je možno jeden z dôvodov, prečo kolegovia chodia za mnou so svojimi frustráciami a predostierajú mi ich v intímnej hĺbke. Druhým dôvodom môže byť, že pôsobím ako pozorný poslucháč, čiže slaboch, ktorého môžu dospelé bytosti šikanovať svojou úprimnosťou, nefunkčnými vzťahmi a pokazeným životom bez toho, aby som im kládol odpor. Tretí dôvod je, že si chcú u mňa, dejepisára, overiť, či ich občasné životné mizérie nevyjadrujú povahu doby. Je to snád charakter doby, ktorá nás upaľuje ako čarodejnice, nakazila nás morom, uvrhla do osamelosti, rozvádza nás, nelajkuje, nefollowuje, ktorá ma neodoberá, prinútila ma nemať deti a používať v čoraz horúcejších letách klimatizáciu, neschválila mi hypotéku a donútila ma usmievať sa na žiakovho rodiča idiota?

Najmä pri Telocvikárovi (zanietený historik-amatér) mám pocit, že má silný záujem dať si svoje pozorovania spoločnen-